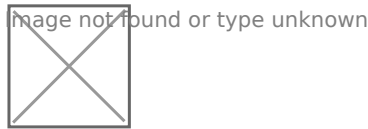

Ο φιλόσοφος λόγος των Πατέρων της Εκκλησίας (Δρ. Ιωάννης Ν. Λίλης Λέκτορας Δογματικής και Συμβολικής Θεολογίας της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Ηρακλείου Κρήτης)

/ [Πεμπτούσια· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://www.pemptousia.gr/2016/04/i-parousia-tis-archeas-ellinikis-filosofias-kata-tous-protous-vizantinous-eones-2/>]

Ο Μ. Βασίλειος συνεχίζει στα κείμενα του τη διάκριση ουσίας και ενέργειας που εγκαινίασε ο Μ. Αθανάσιος – οι Πατέρες κινούνται σε μία κοινή γραμμή – και λέγει με απλό τρόπο πως εμείς γνωρίζουμε το Θεό μόνο από τις ενέργειες του και σε καμία περίπτωση από την ουσία του, η οποία παραμένει πάντοτε απρόσιτη· οι ενέργειες του Θεού κατεβαίνουν στη γη[17]. Είναι προφανές πως οι Πατέρες της Εκκλησίας χρησιμοποιούν τον όρο ενέργεια, μαζί με άλλους φιλοσοφικούς όρους, για να χτυπήσουν μεγάλες αιρέσεις της εποχής τους και να προβάλλουν τη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας, η οποία έχει κέντρο τη θεραπεία και τη σωτηρία των ανθρώπων. Δεν προεκτείνουν το κοσμοείδωλο των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, όπως κάνει ο Πλωτίνος, ούτε ασχολούνται διεξοδικά με την ανάλυση κλασικών κειμένων, αλλά εκφράζουν το περιεχόμενο της Αγίας Γραφής με τη φιλοσοφική ορολογία. Η διάκριση ουσίας και ενέργειας στο Θεό υπάρχει στην Αγία Γραφή, όχι φυσικά με το φιλοσοφικό όρο ενέργεια αλλά με τη συμβολική και παραβολική γλώσσα, γιατί Παλαιά και Καινή Διαθήκη τονίζουν συνεχώς πως κανείς δεν μπορεί να δει το Θεό και να ζήσει, όμως ταυτόχρονα διευκρινίζεται πως ο Θεός είναι πανταχού παρών και κρατάει τον κόσμο στα χέρια Του[18].

Πηγή vizantinonistorika.blogspot.com

Ένα άλλο παράδειγμα για να καταλάβουμε την παρουσία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας μέχρι τον 9ο αιώνα είναι η μετάπλαση από τους Βυζαντινούς των όρων Γενητό και αγένητο. Αυτοί οι όροι χρησιμοποιούνται από τον Πλάτωνα για να χαρακτηρίσουν τον αισθητό και τον νοητό κόσμο. Στα πλατωνικά έργα Φαίδων και Τίμαιος, γενητό είναι ο αισθητός κόσμος, ενώ αγένητο ο νοητός. Και το γενητό και το αγένητο υπάρχουν από πάντα, αλλά το γενητό συνεχώς μεταβάλλεται και αλλάζει μορφή, ενώ το αγένητο, όπως είναι η ψυχή και το θείο, παραμένει αμετάβλητο και δίνει τη μορφή και το σχήμα στο γενητό[19]. Ο Πλάτων αναλύει τους δύο όρους, καθώς περιγράφει τον κόσμο των Ιδεών και λέγει πως οι ψυχές έπεσαν μέσα στα σώματα, τα οποία είναι τάφος της ψυχής, και πρέπει κάποια στιγμή να βγουν από αυτά και να επιστρέψουν στη φωτεινή πατρίδα.

Οι Βυζαντινοί συγγραφείς χρησιμοποιούν τους δύο όρους, αλλά και πάλι με εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο. Γενητό για τους Βυζαντινούς είναι όλη η δημιουργία, την οποία ονομάζουν και κτιστό[20]. Συνεχώς τρέπεται γιατί έχει αρχή[21], και υπάρχει επειδή τη συντηρεί ο Θεός[22]. Αγένητο, το οποίο ονομάζεται και άκτιστο, είναι στα βυζαντινά κείμενα μόνο ο Τριαδικός Θεός, και είναι άτρεπτο, αναλλοίωτο και αυθύπαρκτο[23]. Βέβαια μεταξύ των γενητών – κτισμάτων υπάρχουν διαφορές. Διαφορετικό κτίσμα είναι ο άγγελος, διαφορετικό ο άνθρωπος, διαφορετικό το ζώο, ο ουρανός και η γη, η φωτιά, ο αέρας και το νερό, όμως όλα είναι γενητά, δηλαδή κτίσματα[24].

Δεν υπάρχουν και οι δυο κατηγορίες από πάντα και το γενητό – κτιστό αλλάζει απλώς μορφή, όπως έλεγε ο Πλάτωνας, αλλά το γενητό δημιουργείται

εξολοκλήρου από τον άκτιστο Τριαδικό Θεό, ο οποίος είναι ο μόνος που υπάρχει από πάντα. Καταλαβαίνουμε πως για τους Πατέρες της Εκκλησίας α) η ψυχή είναι και αυτή δημιούργημα του αγέννητου, δηλαδή άκτιστου, Τριαδικού Θεού και δεν είναι συγγενής με το θείο, όπως την ήθελε ο Πλάτωνας και β) και τα νοητά (νους, ψυχή) είναι γενητά (κτιστά) εκτός βέβαια από τον νοητό Τριαδικό Θεό[25]. Ο Πλάτωνας αναφέρει τους όρους γενητό και αγέννητο για να περιγράψει τον κόσμο των Ιδεών, βασικό σημείο της διδασκαλίας του, ενώ οι Πατέρες της Εκκλησίας για να περιγράψουν τη βιβλική αλήθεια πως μόνο δύο πράγματα υπάρχουν, ο Θεός και η δημιουργία, η οποία συνεχώς ζωοποιείται από τον άκτιστο Θεό, στην προσπάθεια τους να απαντήσουν σε μεγάλους αιρετικούς της εποχής τους. Δεν έχουμε τη συνέχιση της φιλοσοφίας του Πλάτωνα στο Βυζάντιο, αλλά τη χρησιμοποίηση της πλατωνικής γλώσσας, εύχρηστης κατά πάντα, για να ντύσουμε τη θεολογική αλήθεια.

[Συνεχίζεται]

[17]Μ. Βασιλείου, *Επιστολή 234*, 1 PG 32, 869 AB : «Ἡμεῖς δε ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τον Θεόν ἡμῶν, τῇ δε οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γάρ ἐνέργειαι αὐτοῦ προς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δε οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος»· Μ. Βασιλείου, *Ἀνατρεπτικός 1*, 14, PG 29, 544BC : «Ἐκ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ ἀναγομένους ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν ποιημάτων τὸν ποιητὴν ἐννοοῦντας, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ τῆς σοφίας λαμβάνειν τὴν σύνεσιν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ἐφάνέρωσεν». Για το θέμα βλ. περισσότερες πληροφορίες Γεωργίου Μαρτζέλου, *Οὐσία καὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορικοδογματικὴν διερεῦνησιν τῆς περὶ Θεοῦ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας)*. Εκδόσεις Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 199, σελ. 98 και εξής.

[18]Νίκου Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική θεολογία Γ΄, (ανακεφαλαίωση και αγαθοτοπία, έκθεση του οικουμενικού χαρακτήρα της χριστιανικής διδασκαλίας)*, εκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 84, και κυρίως η παραπομπή 24, (όπου υπάρχουν και πολλές αναφορές σε χωρία της Αγίας Γραφής που δείχνουν πως ο Θεός είναι απρόσιτος, όμως ο άνθρωπος μετέχει στη δόξα Του για να ζήσει) και σελ. 104.

[19]Πλάτωνος, *Φαίδων*, 80b : « ...τῷ μεν θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ νοητῷ καὶ μονοειδεῖ καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ αἰὶ ὡσαύτως κατὰ ταυτὰ ἔχοντι ἑαυτῷ ὁμοιότατον εἶναι ψυχὴν, τῷ δε ἀνθρωπίνῳ καὶ θνητῷ καὶ πολυειδεῖ καὶ ἀνοήτῳ καὶ διαλυτῷ κατὰ ταυτὰ ἔχοντι ὁμοιότατον αὐτῷ εἶναι σῶμα». Πλάτωνος, *Τίμαιος* 52ab : « Τούτων δε οὕτως ἐχόντων ὁμολογητέον ἐν μεν εἶναι τό κατὰ ταυτὰ εἶδος ἔχον, ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον, οὔτε εἰς ἑαυτὸ εἰσδεχόμενον ἄλλο ἄλλοθεν οὔτε αὐτὸ εἰς ἄλλο ποιῖον, ἀόρατον δε καὶ ἄλλως ἀναίσθητον, τοῦτο ὃ δη νόησις εἰληχεν ἐπισκοπεῖν· τό δ' ὁμώνυμον ὅμοιον τε ἐκείνῳ δεύτερον, αἰσθητόν, γεννητόν, πεφορημένον αἰεί, γιγνόμενον τε ἐν τινι τόπῳ καὶ πάλιν ἐκείθεν ἀπολλύμενον, δόξη μετ' αἰσθήσεως περιληπτόν».

[20]Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἑκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, [B. Kotter, Walter – De Gruyter 1973, t. II (Patristische Texte und Studien 12) 8

123 – 132: « Χρή γὰρ εἶδέναι, ὅτι τὸ ἀγέννητον διὰ τοῦ ἐνός Νυ γραφόμενον τὸ ἄκτιστον ἦτοι τὸ μὴ γενόμενον σημαίνει, τὸ δε ἀγέννητον διὰ τῶν δύο Νυ γραφόμενον δηλοῖ τὸ μὴ γεννηθέν».

[21]Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς* ο.π. 41 2 – 3 : «Ὦν γὰρ ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ἀνάγκη ταῦτα τρεπτὰ εἶναι»· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Ἰωάννου μοναχοῦ πρεσβυτέρου τοῦ Δαμασκηνοῦ κατὰ Μανιχαίων*, [B. Kotter, Walter – De Gruyter 1981, t. IV (Patristische Texte und Studien 22)] 24 24 – 26 : «Τροπὴ γὰρ ἐστὶ τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι ἐλθεῖν. Ὦν δε τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, τρεπτὰ πάντως καὶ ἀλλοιωτά»· Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Κατὰ Μανιχαίων*, ο.π. 68 44 – 46 : « Τὸ ἀναρχὸν ἄτρεπτον, τροπὴ γὰρ ἐστὶ τὸ μὴ πρότερον ὄντα ὕστερον γενέσθαι. Ὦν δε τὸ εἶναι ἀπὸ τροπῆς, τρεπτὰ εἰσι φύσει· ὦν δε εἶναι οὐκ ἀπὸ τροπῆς ἤρξατο, ἀλλ’ ἀναρχὸν, ἄτρεπτα φύσει».

[22]Μ. Ἀθανασίου, *Κατὰ Ἀρειανῶν* 1, 20 PG 26, 53A : «Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα οἷα ἐστὶ τὰ γενητὰ οὐδὲν ὅμοιον κατ’ οὐσίαν ἔχει πρὸς τὸν πεποιηκότα· ἀλλ’ ἐξωθεν αὐτοῦ ἐστὶ χάριτι καὶ βουλήσει αὐτοῦ τῷ Λόγῳ γινόμενα, ὥστε πάλιν δύνασθαι παύεσθαι ποτε, εἰ θελήσειεν ὁ ποιήσας· ταύτης γὰρ ἐστὶ φύσεως τὰ γενητὰ»· Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς τὸ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον* 1 PG 73, 88B : «Ἐπειδὴ δε τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέν ἀνάγκη καὶ φθείρεσθαι, καὶ τὴν ἀρχὴν ὅλως ἔχον εἰς τέλος ἐπείγεται (μόνη γὰρ τῇ θεῷ κατὰ πάντα ὑπερκειμένη φύσει τὸ μήτε ἀπὸ ἀρχῆς ἤρχθαι τις, καὶ ἀτελευτήτως εἶναι πρέπει). σοφίζεται τρόπον τινὰ τὴν ἐν τοῖς πεποιημένοις ἀσθένειαν ὁ δημιουργὸς, καὶ μηχανᾶται πῶς ἐκ τέχνης αὐτοῖς τὸ αἶδιον».

[23]Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου*, PG 44, 184C : «Συνομολογεῖται γὰρ παντὴ τε καὶ πάντως τὴν μὲν ἄκτιστον φύσιν καὶ ἄτρεπτον εἶναι καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχειν, τὴν δε κτιστὴν ἀδύνατον ἄνευ ἀλλοιώσεως συστῆναι. Αὕτη γὰρ ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδος κίνησις τι ἐστὶ καὶ ἀλλοίωσις τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι κατὰ τὸ θεῖον βούλημα μεθισταμένου»

[24]Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Διαλεκτικά*, [B. Kotter, Walter – De Gruyter 1969, t. I (Patristische Texte und Studien 7)] α’ *Περὶ οὐσίας φύσεως καὶ μορφῆς* 12 – 16 : «Πολλὰ δε εἰσι τὰ κτίσματα καὶ πολλὴν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλα τη διαφορὰν· ἄλλο γὰρ κτίσμα ὁ ἄγγελος καὶ ἄλλο ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἕτερον βοῦς καὶ ἄλλο κύων, καὶ ἕτερον οὐρανὸς καὶ ἄλλο γῆ, καὶ ἕτερον πῦρ καὶ ἄλλο ἀήρ καὶ ἕτερον ὕδωρ· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πολλὰ εἶδη εἰσὶν ἐν τοῖς κτίσμασιν».

[25]Σχετικά με τὸ θέμα βλ. Βασιλείου Ν. Τατάκη, *Ἡ βυζαντινὴ φιλοσοφία (σε μετάφραση ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ἐκδοσὴ Εὐάς Καλπουρτζή με ἐποπτεία καὶ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση Λίνου Μπενάκη)* ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Σπουδῶν νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γενικῆς παιδείας Αθήνα 1977, σελ. 119· Νίκου Ματσούκα, *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Γ’*, ἐκδ. Π. Πουρναρά Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 103 καὶ ἐξῆς· *Θεολογία, κτισιολογία, ἐκκλησιολογία κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιο. Σημεῖα πατερικῆς καὶ οἰκουμενικῆς θεολογίας*. Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 176, 202, 205, 217 220· *Ορθοδοξία καὶ αἵρεση στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς τοῦ δ’, ε’, στ’ αἰῶνα*, ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 271· Γεωργίου Μαρτζέλου, *Οὐσία καὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Μέγαν Βασίλειον. (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορικοδογματικὴν διερεῦνησιν τῆς περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας)*. Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 59, 69, 82, 94, 115, 164· *Ἡ θεοπτία τοῦ Ἡσαΐα κατὰ τὴν ὀρθόδοξον παράδοσιν, δημοσιευμένο στο Ὀρθόδοξο δόγμα καὶ θεολογικὸς προβληματισμός. Μελετήματα δογματικῆς θεολογίας τόμος Α’*, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 45· G. Florovsky, *The Concept of Creation in Saint Athanasius*, στο *Studia Patristica* 2 (1962), σελ. 56 ε· *The Idea of Creation in Christian Philosophy*, στο *Eastern Churches Quarterly* 8 (1949), σελ. 58 ε· Ἰωάννου Πλεξίδα, *Πρόσωπο καὶ φύση. Προβληματισμοὶ γύρω ἀπὸ τὴν ἐννοία τοῦ προσώπου στη σκέψιν τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ*.

Εκδόσεις Νησίδες, 2001, σελ. 54 ε.